

Kozma Tamás: Lehet-e kultúra nélkül élni? - Recenzió Maróti Andor: A nélkülözhetetlen kultúra című könyvéről (Megjelent: Neckenmarkt (Ausztria): United PC Kiadó [2013])

Recenzió Maróti Andor: A nélkülözhetetlen kultúra című könyvéről (Megjelent: Neckenmarkt (Ausztria): United PC Kiadó [2013])

“...bizonyítani akarom a kultúra nélkülözhetetlenségét”, vallja be mindjárt bevezetőjében Maróti Andor (7. l) - és bizonyítja is. Szerinte a fogalom (kultúra) bizonytalansága okozza, hogy nem tudjuk, föltétlenül hozzátartozik-e a kultúra az emberi léthez. Amit tenni lehet, sőt kell tehát, az nem más, mint a kultúra fogalmának alapos körüljárása. Nyitott szemmel, elfogultságok nélkül. S amit nem vall be a szerző - vagy legalább is nem bocsátja előre: nagy erudícióval.

Maróti Andor sokadik könyve - a szerző a könyv végén föl is sorolja vonatkozó munkáit - tehát ismét a kultúráról szól. Nem először ír róla, hiszen már 1977-es disszertációja is erről szólt (*A kultúra fogalmának fejlődéstörténete*). Az ok, hogy most ismét nekifogott, talán a visszakanyarodás a pálya végén a kezdeti kérdésekhez. És annak fölmutatása, hogy maga a kérdés még mindig megoldatlan.

Az ok ennek a kis összefoglalónak a megírására persze nem ez - vagy legalább is nem közvetlenül. Sokkal inkább az a vitakérdés, amelyet a szerző újra, meg újra előhoz: ha élünk is kultúra nélkül, vajon hogyan élünk nélküle; vajon emberhez méltón élünk-e? Nem is annyira a kultúra kérdése izgatja ennek a kis összefoglalásnak a szerzőjét, mint inkább az emberi élet minősége - még pontosabban a jelenkor emberének életminősége. S igen, ez már méltó kérdésfeltevés a pályája végén járó tudós tanártól, aki nem csak magyarázni akar, hanem magyarázatával értékelni és javítani is.

Már ha hagyjuk. Mert bármennyire könnyed olvasmánynak van szánva Maróti Andor könyve - bármennyi kollokvialis fordulatot használ is benne a szerző (életének eseményeit, rövid történeteket, néhol épp sztorikat) - nem szabad teljesen hinni neki. Nem egyszerűen sztorizik. Sokkal, sokkal többet tesz ennél, mint valaki, aki láthatóan katedrához szokott. Fölkapva egy beszélgetés foszlányát, belekezdve egy látszólag ide nem tartozó anekdotába néhány sorral lejjebb elgondolkoztató, sőt váratlan mélységekig jut. (Jó példa rá a szabad időről szóló eszmefutama a 125. és következő lapokon, ahol egy alkalmi beszélgetéstől a bűnözés terjedéséig jut el egy-két oldalon, elgondolkoztató analízisét adva korunk terjedő immoralitásának.)

Maróti Andor máig tartóan olvasott; olvasmányainak ebben a kötetben pusztán egy csokrát mutatja be. Külön érdekesség és öröm látni azt a szintézist, amelyet olvasmányaiból - régiekből és újakból - itt, e kötet lapjain, valósággal a szemünk láttára varázsol elő a múlt század hatvanas éveinek kiadványaiból és a 2000-es évek legújabb publikációiból (talán csak a nemzetközi beágyazottságot hiányoljuk kissé). Egy igazi tanár könyvét olvassuk itt, aki talán nem is annyira könyvíráshoz szokott - ahhoz is, persze -, mint inkább előadáshoz, seminarizáláshoz, eszmecserékhez. E könyv lapjai mögül időnként előhajol, hogy megkérdezze: értitek? követitek? elhiszitek?

Persze, hogy követjük, persze, hogy elhisszük neki. Sőt tulajdonképpen amúgy is tudjuk. A Maróti Andor fölvázolta kétféle kultúra fölfogás - egy társadalomkutatói (ő antropológiainak nevezi) és egy filozófiai (Maróti szerint értékelméleti) -, hogy úgy mondjuk, alapismereteink közé tartozik. Annyiszor tanítottuk már, és annyszor foglaltunk állást egyik vagy másik fölfogás mellett vagy ellen, hogy szinte természetesnek tartjuk a szerző gondolatmenetét. Az első fejezetben a társadalomkutatásokból származó, azokban használatos kultúra-értelmezést mutatja be; a második fejezetben a filozófiában (esztétikában, művészetfilozófiában, művelődés- és tudományfilozófiában) használatosat. Végül a harmadik fejezetben kísérletet tesz az összeegyeztetésükre.

Hiszen igazából erről szól Maróti Andor kis könyve. Úgy és akkor nélkülözhetetlen az emberiségnek a kultúra, ha nem egyszerűen a tevékenységei és alkotásai összességét nevezzük kultúrának, de nem is egyszerűen a képtárakat, múzeumokat, az irodalmat, a tudományt - szóval a "magas kultúrát". Hanem ha a magas kultúrában termelt és megtestesülő értékek lassan beivódnak mindennapjainkba. Ahogy Maróti írja: *"...az emberek magatartásában épp az életmód és a magatartás jó minősége lehetne az alap, amely aztán kiterjedhetne a műveltség más részeire is"* (187. l.).

És ezzel visszakanyarodunk oda, ahová a népművelők és művelődési menedzserek, a művelődéskutatók és közösségfejlesztők - ez a máig tudományosan nem pontosan körvonalazott, professziókhoz és diszciplínákhoz sokszor gyengén vagy rosszul illeszkedő, mégis nélkülözhetetlen foglalkozású csoport - mindig szeretett eljutni. Abban a törekvésben, hogy tevékenységüket kiemeljék a hétköznapiságból és egyfajta tudománnyá is tegyék, Vitányi Iván munkássága óta mindig is eljutottak, eljutnak a kultúráig. Művelődés és kultúra - annyira vonzó fogalompáros, hogy egy valamennyire is komolyan veendő dolgozat e téren nem kerülheti meg őket. Sőt azt sem, amiről Maróti Andor kis könyve szól: hogy a kettőt - művelődést és műveltséget, kultúrát és civilizációt (mert hisz erről van szó) - nem csak össze lehet, de össze is kell egyeztetni. Már ha sikerül.

S hogy sikerüljön, ennek az összeegyeztetésnek a munkásai valójában ők; nevezzük bár régi szóhasználattal népművelőknek, korszerűbben pedig művelődés menedzsereknek. A feszültség, amely az eltérő fogalmak használatában (kultúra - civilizáció) rejlik, valójában kihívás is egyben. S a jó népművelő / közösségfejlesztő éppen az, aki megoldást talál a kettő összeegyeztetésére, és föl tudja mutatni az értékelvű művelődést, amely közösségeket teremt és tart meg...

Ha tetszik Maróti Andor könyve, akkor ezért a feszültségért tetszik. Amikor kézbe vesszük, nem föltétlenül új tudásokkal találkozunk majd - talán csak új megközelítésekkel. Nem föltétlenül új összefüggések tárulnak föl előttünk - talán csak új megfogalmazások. S nem föltétlenül újfajta gondolkodásmód - talán csak a már ismert, személyesebb és meggyőzőbb formában.

Ne keressünk tehát új fogalmakat, ismeretlen irodalmat és eddig föltáratlan (történeti) dokumentációt a kultúra - civilizáció párosáról ebben a könyvben. Bár szerzőjének olvasottsága imponáló, talán még mozaikosnak is mondhatnánk. Maróti Andor könyvét nem azoknak ajánljuk, akik kézikönyvként akarnak hivatkozni rá - nem az. Maróti Andor könyvét azoknak ajánljuk, akik a saját útjukat keresik abban a tevékenységben, amelyet az imént is csak körülírni tudtunk, s amelyet ismét csak a népművelő / közösségfejlesztő párosával próbálunk meghatározni.

Ha az ifjú vagy a már pályáját járó népművelő / közösségfejlesztő reflektál önmagára, akkor - de akkor mindenképp - vegye kezébe ezt a könyvet. Tanárától és idősebb pályatársától megtudhatja, hogy nem csak neki vannak kérdőjelei tevékenységeivel és foglalkozásával kapcsolatban - hanem másoknak is. Szinte mindenkinek, aki önmagát és munkáját komolyan veszi. S akkor emelkedik ki, válik világítótá - az a kérdés, amelyet a szerző könyvének már a bevezetőjében megpendít: *“mellőzhetetlenül hozzátartozik-e a kultúra az emberi élethez?”* (7. l.) Mert ha nem tartozik hozzá - ha csak esetlegesen jár színházba, koncertekre -, akkor a népművelőre és közösségfejlesztőre is csak epizodikusan van szükség. De ha a kultúra nélkülözhetetlen, akkor ők is azok - a művelődés munkásai.

Aki meg-megáll a könyv egyik vagy másik gondolatfutamán (esetleg túl lapidárisnak tartva azt), vagy aki megütközik azon, hogyan kerül Teilhard de Chardin és Konrád György két lapnyi távolságra egymástól (192-193. l.), gondoljon inkább arra, mit is tart valójában a kezében. Tevékenysége, foglalkozása, hivatása identitást erősítő iratát. Még pedig élményt adót és meghatározót. Igen, ezt tudja, ezt tudhatja a jó, a hiteles tanár: úgy szembesíteni napi dilemmáinkkal, hogy megemel bennünket, mint szülő a gyermekét, amikor távlatot akar mutatni. Ide nézz: ezt csinálod, erre figyelj. Ezt kövesd, ezen tartsd rajta a szemed.

Ezért - s nem néhány esetlegessége miatt - szeretni való kis könyv a Maróti Andoré. Úgy mondja el nekünk a népművelő / közösségfejlesztő hitvallását (közösségi művelődés által), hogy nem bánt meg és nem rekeszt ki senkit. Inkább mindenkit magával vinne, néhol egyenesen magával is ragadna. Jó volna tudni mindazt, amit a Tanár Úr tud; olyan letisztultan, elegánsan, könnyedén. Olyan előre mutatón - miközben ránk, az olvasóra, mint tanítványra visszanéz.

Egy könyv, amit nem csak megírni volt érdemes. De kézbe venni, elolvasni legalább annyira.

Kozma Tamás